

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Husitská teologická fakulta

SVATÁ ZDISLAVA Z LEMBERKA

(život a úděl křesťanské ženy ve středověku)

St. Zdislava of Lemberk (The life and the lot of Christian women in the middle ages)

Vedoucí práce:

doc. ThDr. Kamila Veverková Th.D

Autor:

Martina Urbanová

Praha 2017

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji doc. ThDr. Kamile Veverkové za přínosné připomínky k této práci a také za doporučení vhodné literatury k tématu práce.

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem předkládanou bakalářskou práci „Svatá Zdislava z Lemberka a její život ve středověku“ vypracovala samostatně s použitím níže uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V PRAZE DNE

MARTINA URBANOVÁ

ANOTACE

V první části mojí práce nastiňuji život ve středověku z obecného pohledu. Druhá část je věnována sv. Zdislavě, především jejímu životu, který zasvětila péči o potřebné a jejímu dílu, tj. hlavně jejímu působení v klášteře v Jablonném v Podještědí na dobovém pozadí 13. století. Třetí část se pak zabývá údělem křesťanské ženy ve středověku, životem na venkově, rodinnými vztahy, módou a vztahem středověké společnosti k ženám vůbec.

Klíčová slova: sv. Zdislava, 13. století, středověk, klášter, žena, Jablonné v Podještědí, životní styl

ANNOTATION

The first part of my work outlines the medieval life in general. The second part is dedicated to St. Zdislava, especially to her life devoted into care for people in need, mainly her activities in the monastery with a hospital Jablonné v Podještědí. Study also describes historical background of the 13. century. Third part deals with the fate of Christian women in Middle Ages, education, family relationship and relationship of medieval society at such.

Keywords: St. Zdislava, 13th century, Middle Ages, monastery, Jablonné v Podještědí, medieval lifestyle

OBSAH

Úvod.....	8
1. Období vrcholného středověku: církve, společnost a charita	10
2. Zdislava z Lemberka.....	19
2.1. Život Svaté Zdislavy	19
2.2. Zdislavino charitativní dílo	25
2. 3. Odkaz Svaté Zdislavy	28
3. Život a úděl křesťanské ženy ve středověku	31
3.1. Sexualita a manželství.....	31
3.2. Žena jako protějšek muže	34
3.3. Život na venkově.....	36
3.4. Středověké ženy a odívání.....	39
3.5. Řádový život žen.....	41
3.6. Ženy ve středověkém lékařství.....	43
Závěr.....	46
Seznam použité literatury	47
Prameny	47
Internetové zdroje	48
Resumé	49

Úvod

České dějiny středověku skýtají mnoho zajímavých osobností. Jednou z nich je Svata Zdislava z Lemberka, jejíž život byl důkazem lidskosti a sebeobětování.

Její život, který zasvětila potřebným, byl důkazem obrovské lidskosti a sebeobětování. Svata Zdislava dodnes uchvacuje a inspiruje mnohé, hlavně lidi v pomáhajících profesích, kteří se také snaží být nápomocni těm nejpotřebnějším.

Svata Zdislava z Lemberka je předmětem bádání nejen v oblasti středověkých dějin obecných nebo církevních, ale také vděčným objektem zkoumání odborníků na postavení žen ve společnosti.

Cílem práce je reflexe postavení Zdislavy v kontextu středověké kultury a dějin včetně lidských vztahů a postavení žen ve středověké společnosti. Struktura práce odpovídá cíli:

První kapitola se zabývá obdobím vrcholného středověku, společností, církví a charitě v tomto období.

Druhá kapitola zachycuje život Svaté Zdislavy, rodinné vazby, její působení na poli sociálním, její dílo a význam pro současnost.

Třetí kapitola se zabývá životem a údělem křesťanské ženy ve středověku, rodinnými a společenskými vztahy, všedním životem žen a jejich uplatněním v oblasti medicíny, přičemž se v práci věnuji těmto oblastem specificky ve vztahu ke Svaté Zdislavě).

V souhrnu zde uvádím přehled té nejzákladnější literatury, podrobný soupis je na konci práce v seznamu. Při nastínění dobového pozadí jsem čerpala zejména z publikace Františka Bahenského „Velké dějiny země koruny české“¹ Při analýze

¹ BAHENSKÝ, František. *Velké dějiny země Koruny české*. Praha: Paseka, 2014. ISBN 978-80-7432-000-2.

osobnosti Zdislavy jsem nejvíce využila publikaci Zdeňka Kalisty „Blahoslavená Zdislava z Lemberka“².

Co se týče života křesťanské ženy ve středověku, významně jsem čerpala z děl Jacquese Le Goffa „Tělo ve středověké kultuře“³, „Středověký člověk a jeho svět“⁴, „Encyklopedie středověku“⁵ a z publikace Edith Ennové „Ženy ve středověké kultuře“⁶.

Téma života a osudu Svaté Zdislavy z Lemberka mě oslovilo zejména proto, že jako dlouholetý pracovník v sociálních službách věřím, že téma soucitu a pomoci bližním je aktuální v každé době.

² KALISTA, Zdeněk. *Blahoslavená Zdislava*. Olomouc: Dominikánská edice Krystal, 1941. Dominikánská edice Krystal.

³ LE GOFF, Jacques, a Nicolas TRUONG. *Tělo ve středověké kultuře*. Přeložila Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2006. Kulturní historie. ISBN 80-7021-826-6.

⁴ LE GOFF, Jacques (ed.). *Středověký člověk a jeho svět*. Vyd. 2. Přeložil Ondřej BASTL. Praha: Vyšehrad, 2003. ISBN 80-7021-682-4.

⁵ LE GOFF, Jacques a Jean-Claude SCHMITT. *Encyklopedie středověku*. Vyd. 3. Přeložila Lada BOSÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2014. ISBN 978-80-7429-130-2.

⁶ ENNEN, Edith. *Ženy ve středověku*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2001. Každodenní život. ISBN 80-7203-369-7.

1. Období vrcholného středověku: církev, společnost a charita

Svatá Zdislava z Lemberka žila ve 13. století, v období velmi dynamickém politicky, ekonomicky i kulturně.

Narodila za panování krále Přemysl Otakar I., období dospívání a dospělost prožila za vlády jeho syna Václava I.

Václav I. (nar. 1205) byl druhorozeným synem z druhého manželství Přemysla Otakara I. s Konstancí Uherskou (první manželka byla zapuzena). Z tohoto svazku přišlo na svět ještě dalších 8 dětí, z nichž se do českých dějin významně zapsala zejména Anežka Přemyslovna, později svatořečená jako Svatá Anežka Česká.

Václav byl již jako dvouletý zasnouben s Kunhutou Štaufskou, dcerou římského krále Filipa Švábského. Sňatek se uskutečnil roku 1224. Václav zplodil s Kunhutou pět dětí, z nichž čtyři se dožily dospělého věku. Duhorozený syn Přemysl Otakar II. se posléze stal českým králem.

Václav I. nastoupil na trůn v roce 1230 jako v pořadí čtvrtý český král. Nicméně z důvodu zajištění legitimacy nástupnictví byl korunován již v roce 1228, tedy ještě za života svého otce. Do jeho smrti užíval titul „Mladší král“.

Václav I. byl schopným panovníkem. Zvládal neustálé spory, které se dotýkaly českých zemí. Na jeho dvoře se setkávali přední šlechtici významných rodů. Mezi nimi také severočestí Markvarticové zastoupeni panem Havlem z Lemberka, manželem Svaté Zdislavy.

Vláda Václava I. je spojována s upevněním české státnosti, zvětšením českého vlivu v Evropě, vzestupem české šlechty, výstavbou a rozvojem měst, obchodu a řemesel.

Evropské dějiny 11. – 13. století lze celkově charakterizovat jako období hospodářského růstu ve všech oblastech. Rozvíjelo se zemědělství (např. zavádění trojpolního systému), řemesla, těžba a zpracování užitkových a vzácných kovů, domácí i mezinárodní obchod.

Společnost vrcholného středověku se stále více strukturovala. I když všeobecně platilo rozdělení společnosti na stav světský (šlechta s dědičnými rodovými statky), stav duchovní (příslušníci církevních institucí) a třetí stav (dělný lid), který platil daně jak světské tak církevní vrchnosti, do popředí se stále více dostávala vrstva obyvatelstva, která své postavení a ambice opírala o hospodářskou sílu – měšťanstvo. I v rámci tradičních feudálních vztahů panovník - šlechta docházelo ke změnám, kdy se vládce rozdělil o část své výkonné a částečně i zákonodárné moci s nejmocnějšími vrstvami společnosti.⁷

Ve 13. století došlo k vytvoření nové struktury vládní a společenské moci. Nejvyšší církevní autorita s římským papežem v čele působila jako protiváha laické moci. Člověk se mohl svobodně rozhodnout, zda se přiklání k světské nebo církevní autoritě. Rovnováha mezi nimi však byla jen dočasná.

Postavení katolické církve dosáhlo ve středověku svého vrcholu. Církev vlastnila rozsáhlý majetek. Posílena clunyjskou reformou⁸ se zcela vymanila ze světského vlivu. Proběhl boj o investituru – spor o nadřazenost moci církevní nad mocí světskou.

Roku 1122 byl uzavřen Wormský konkordát, dohoda mezi papežem Kalixtem II. a císařem Svaté říše římské Jindřichem V.. Tímto aktem se vleklý spor o investituru uzavřel. Císař se investitury zřekl a souhlasil s kanonickou volbou biskupů a opatů i s udělením lenních statků duchovním. Papež naproti tomu souhlasil s císařovou účastí u voleb.⁹ Spory mezi světskou a církevní mocí však trvaly až do 14. století.

⁷ Ministerstvo zahraničních věcí. *Stručné dějiny Evropy. Velká encyklopedie EU*. 2000 [on-line], library.muni.cz/toCP1250.eng/EU/html/11.htm

⁸ Clunyjská reforma - Hnutí katolické církve v 10 -11. stol o upevnění autority církve a papežské moci. Hnutí silně ovlivnilo klášterní, duchovní a kulturní život v západní středověké Evropě.

⁹ Wormský konkordát [online], cs.wikipedia.org/wiki/Wormsky_konkordat

Ve 12. století pokračovala reforma církve. Vznikaly nové řády – např. mnišský řád cisterciáků nebo premonstrátů; které se rychle šířily po Evropě.

Vrcholný středověk je také spojen s křížovými výpravami. První křížové výpravy se uskutečnily v 11. století, kdy papež Urban II. vyzval celou Evropu ke svaté válce a k osvobození posvátných míst. V souvislosti s křížáckými výpravami vznikly rytířské duchovní řády – Johanité, Templáři a Němečtí rytíři.

Za života Svaté Zdislavy došlo ke dvěma křížovým výpravám, k šesté a sedmé. K šesté výpravě dal podnět císař Fridrich II. z rodu Štaufů. Bez boje získal od sultána Jeruzalém, velkou část Galileje a pobřežní pás mezi Jaffou a Sidonem. Tato území ovšem křížáci v roce 1244 ztratili. Sedmou křížovou výpravu vedl francouzský král Ludvík IX. Svatý a jejím cílem byl Egypt. Výprava skončila neúspěchem.

Přestože se většina středověké společnosti podřizovala duchovnímu vedení katolické církve, objevovali se věřící, kterým daný stav nevyhovoval. Od 11. století přibývalo v západní Evropě kritiků a odpůrců církve. Někteří věřící odmítli římskou církev a založili si vlastní sekty. Nejrozšířenější sektou byly kataři a valdenští. Obě hnutí byla církví pronásledována jako kacířská.

Počátkem 13. století vznikly dva nové řády – františkáni a dominikáni, bojující proti kacířství. V roce 1232 ustavil Řehoř IX. inkviziční soudy a papežskou bulou z 20. dubna téhož roku je svěřil dominikánům.¹⁰

Ve středověké společnosti vládly mezi lidmi velké společenské rozdíly. Každý člověk byl zařazen do určité společenské vrstvy, která určovala jeho celý další život. Platilo právo církevní, určené pro duchovenstvo; městské právo a právo zemské, kterým se řídila šlechta.

Vrcholný středověk je obdobím, ve kterém dochází ke vzniku a rozvoji měst. Raně středověká civilizace byla civilizací vesnickou. S rozvojem hospodářství a vzrůstem

¹⁰ [wikipedia.org/wiki/Řehoř_IX.](https://wikipedia.org/wiki/Řehoř_IX)

počtu obyvatel Evropy ve 12. století začala města hrát důležitou roli ekonomickou, politickou i kulturní.¹¹

Nejčastěji byla zakládána na místech bývalých řemeslnických nebo obchodních osad ležících u významných míst – křižovatek obchodních cest, brodů, podhradí, klášterů apod.

Středověká města měla jen několik tisíc obyvatel. Dětila se na města královská, založena nebo povýšena na město panovníkem, přičemž měšťané podléhali přímo panovníkovi; a na města poddanská, založena šlechtou nebo církví. Jeho obyvatelé byli poddaní majiteli města.¹²

Rozvoj měst ovlivnil i strukturu společnosti. Vzniká nová vrstva obyvatel – měšťanstvo, které v období vrcholného středověku sehrávalo významnou ekonomickou, politickou i společenskou roli. Měšťané se rekrutovali zejména z kupců, kramářů a mistrů vlastních řemeslné dílny. Představovali plnoprávné obyvatelstvo - podíleli se na správě města, zasedali v městské radě a řídili jeho politický a hospodářský život.

Střední vrstvu představovali tovaryši, učni, služebnictvo, čeledínové a nádeníci vykonávající příležitostnou práci. Měli jen omezená práva. Nižší vrstvu tvořila městská chudina. Tato společenská vrstva byla bezprávná – jelikož nevlastnili dům, nemohli být považováni za plnoprávné měšťany.

Dalšími obyvateli města byli mniši, faráři, šlechta, univerzitní profesori a studenti.¹³

Až do 12. století se vzdělání se dostávalo téměř výlučně osobám duchovního stavu. Hospodářské a společenské změny však s sebou přinesly vyšší nároky na vzdělání nejen u kněží, ale i laických vrstev. Schopnost číst, psát a počítat už není považována

¹¹ MUNDY, John Hine. *Evropa vrcholného středověku 1150-1300*. Přeložil Kateřina NOVOTNÁ. Praha: Vyšehrad, 2008. Dějiny Evropy (Vyšehrad). ISBN 978-80-7021-927-0.

¹² Dejepis.com, *Města ve vrcholném středověku*, Václav Němec a Hana Kubešová

¹³ Dejepis.com, *Města ve vrcholném středověku*, Václav Němec a Hana Kubešová

za zvláštní dovednost vyhrazenou pouze specifickým skupinám obyvatel. Vznikaly farní a měšťanské školy, v Evropě se zvyšovala gramotnost.

Městské školy byly zakládány z iniciativy měšťanů a financovaly se z městské pokladny. Rozdělovaly se na školy nižší a vyšší. „Prvostupňové“ vzdělávání na nižší škole trvalo 2 – 3 roky a zahrnovalo výuku čtení, psaní, studium latinské gramatiky a náboženství.

Na vyšších pětiletých školách žáci získávali částečné znalosti tzv. trivia a kvadrivia, tj. gramatiky, rétoriky, dialektiky, aritmetiky, geometrie, astronomie a hudby.

Narůstající potřeba odborných znalostí iniciovala formování středověkých univerzit. Výraz „universitas“ je označení pro společenství, které vzniklo v okruhu latinské vzdělanosti - „universitas magistrorum et scholarium“, což znamená „společenství učitelů a studentů“. Postupně se tento termín přenesl na školskou instituci.¹⁴

Univerzity znikaly splýváním škol klášterních a katedrálních s odbornými školami světskými. Mezi nejstarší a nejvýznamnější evropské instituce patří univerzita v italské Boloni (rok založení 1158), anglický Oxford (rok založení 1168) a Cambridge (rok založení 1231). V Paříži vznikla spojením tří církevních škol Sorbonna (rok založení 1207). Po vzoru univerzit v Boloni a Paříži vznikla r. 1348 jako první ve střední Evropě Karlova univerzita v Praze.

Univerzity se brzy diferencují podle své specializace a na jejich půdě se stírají rozdíly mezi klérem a laiky. Fungovaly jako samosprávné organizace, nezávislé na městu a církvi. Rozvoj univerzit s sebou přináší konec výlučnosti církevního vzdělání.¹⁵

Rozvíjející se města s sebou přinesla nejen pozitivní, ale také negativní efekty – a to problém radikální chudoby. Rostl počet lidí neschopných se o sebe postarat, bez opory v příbuzenských vazbách či sousedské pospolitosti.

¹⁴ BAKALA, Jaroslav. *Synopse z dějin evropské středověké vzdělanosti: skriptum*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, Filozoficko-přírodovědecká fakulta, Ústav historie a muzeologie, 2005. ISBN 80-7248-347-1.

¹⁵ <http://www.phil.muni.cz/>

Velkou službu lidem v nouzi poskytovaly kláštery. Ve všech řádech se například předepisovalo, že zbylý chléb a ostatní zbytky od stolu patří chudině. Stejně jako potravu poskytovaly kláštery chudákům i nutné ošacení.¹⁶ Péče o potřebné – chudé, nemocné, osiřelé či zestárlé; však obstarávaly zejména špitály. Nejstarší špitál na našem území byl zřízen kolem roku 1055 v Olomouci.

Mezi špitály byl velký rozdíl v tom, kdo je založil a spravoval. Někdy byly velmi skromné, jindy naopak dobře materiálně zajištěné. Bylo velmi namáhavé a nelehké udržovat v chodu chudý špitál, za nímž nestál mocný řád nebo štedrý mecenáš. Takové špitály byly plně odkázané na finanční či materiální pomoc dárců, nezdědka si vypomáhaly žebrotou. Životní úroveň chovanců byla snížena na nejmenší možnou míru.

Ve středověkých městech vládly katastrofální hygienické poměry. Na malém prostoru se tísnil velký počet obyvatel, neexistovala kanalizace, vázlo zásobování nezávadnou pitnou vodou. Takové prostředí logicky představovalo semeniště infekcí.¹⁷

Ve středověku se do Evropy rozšířilo malomocenství. V Evropě fungovalo 19 000 leprosárií. Útulky či špitály pro nemocné leprou nechyběly prakticky v žádném větším městě, včetně Čech a Moravy. V Olomouci byl např. zřízen špitál u sv. Joba a Lazara.¹⁸

Malomocenství zjišťovala speciální komise jmenovaná většinou biskupem. Pokud tato komise označila nemocného za malomocného, byl postižený po vykonání nezbytných církevních obřadů odveden do útulku a de facto odsouzen k doživotní izolaci. Stát se malomocným bylo v podstatě pro člověka to největší neštěstí a takto stížení lidé nestrádali jen tělesně, nýbrž také duševně.

¹⁶ VAŠEK, Bedřich. *Dějiny křesťanské Charity*. Olomouc, 1941. Knihovna Charity.

¹⁷ LE GOFF, Jacques (ed.). *Středověký člověk a jeho svět*. Vyd. 2. Přeložil Ondřej BASTL. Praha: Vyšehrad, 2003. ISBN 80-7021-682-4.

¹⁸ VAŠEK, Bedřich. *Dějiny křesťanské Charity*. Olomouc, 1941. Knihovna Charity.

Zařízení útulku pro malomocného pacienta bývalo velmi skromné. Jednalo se zpravidla o přístřešek ze slámy a hlíny, který se po smrti pacienta okamžitě spálil i se vším, co po něm zbylo. Později se zřizovaly i lepší domky u silnic, aby si mohl malomocný od pocestných něco vyžebrať na živobytí. Větší leprosária zahrnovala i obydlí pro ošetřovatele.¹⁹

Ošetřovatelský personál v leprosáriích se rekrutoval zejména z řad řeholních bratrů a sester. Do služby vstupovali s vědomím rizika nákazy, brali však tuto službu jako své poslání. Do styku s malomocnými přišla také Zdislava a vyprávělo se o ní, že je dokázala „očistit“.²⁰

Lidé postižení malomocenstvím vedli život v úplně odloučenosti. Nesměli je navštěvovat ani nejbližší příbuzní. Měli zakázáno chodit na místa, kde se lidé shromažďují. Povinně nosili oděv označený zvláštním znamením, rukavice a dřevěnou klapačku, kterou upozorňovali na svou přítomnost.

Z dnešního pohledu se mohou tyto postupy jevit jako nelidské. Nicméně ve středověku (a v podstatě ani dnes) nebyl znám způsob léčby malomocenství a tak, pokud bylo malomocenství bezpečně prokázáno, jedinou možností byla segregace zdravých a nemocných. Tato důsledná opatření ovšem přinesla ovoce, protože ke konci středověku malomocenství z Evropy téměř vymizelo.

Středověká společnost řešila také problém opuštěných dětí. Povinnost postarat se o opuštěné děti na sebe přebíraly farnosti, obce nebo státní úředníci. Zřizovaly se pro ně nalezince a sirotčince, příp. je za úplatu přejímali do péče jednotlivci. V ujímání se nalezených dětí vynikal např. Řád sv. Ducha.

Stejně jako se kvalitou péče o sebe lišily špitály, lišily se i nalezince. V některých zařízeních se starali jen o nezbytné přežití dítěte, některá dbala také na to, aby se

¹⁹ VAŠEK, Bedřich. *Dějiny křesťanské Charity*. Olomouc, 1941. Knihovna Charity.

²⁰ FIŠER, Zdeněk Cyril. *Na přímlovu paní Zdislavy*. Olomouc: Maticе cyrilometodějská, 2001. ISBN 80-7266-091-8.

chovanci naučili řemeslu, mohli se samostatně uživit a nerozšiřovali tak řady městské chudiny.

Další charitativní činností bylo vykupování lidí z otroctví. Křesťanští otroci, zajatí za křížáckých válek, byli vystaveni surovému zacházení, bití, mrzačení a nelidské práci. Sv. Jan z Marthy a Sv. Felix z Valois založili okolo roku 1200 řád Trinitářů na vykupování otroků. Později se k nim přidal sv. Petr Nolasco z řádu Mercedářů.

Počet křesťanů, které Trinitáři vykoupili z otroctví, čítal několik set tisíc. Řád musel vynaložit celkem kolem pěti miliard marek. Mercedáři jich osvobodili asi 70 000. Sami velice riskovali, když podnikali dlouhé výpravy, na kterých často umírali násilnou smrtí.

Ve středověku se hodně putovalo a to i na velké vzdálenosti. V té době ještě nebyly tolik rozšířené hostince, které by pocestným poskytly přístřeší. Kláštery tak měly za svou svatou povinnost přijímat pocestné. Často k tomuto účelu zřizovaly zvláštní postranní hospic, který sloužil k ubytování pocestných. Hospic byl umístěný tak, aby nerušil vnitřní život kláštera.

Pro pocestné se také budovaly mosty a těm, kdo by na ně přispěly, byly nabídnuty odpustky. Ve středověku existovala bratrstva „Bratří budovatelé mostů“. Nejenže stavěla mosty, ale také chránila pocestné před útoky loupeživých rytířů a pomáhala jim přes brody.²¹

Země koruny České byly koncem 11. a začátkem 12. století v úpadku kvůli bojům o moc, Čechy byly téměř vazalsky závislé na římskoněmecké říši. Období vnitřních bojů bylo ukončeno nástupem Přemysla Otakara I. (1197 – 1230). Jeho politickou aktivitou český stát získal Zlatou bulu sicilskou (1212), tím byla pozvednuta prestiž státu i vládnoucího přemyslovského rodu. Ve 13. Století České země zasáhla vlna kolonizací

²¹ VAŠEK, Bedřich. *Dějiny křesťanské Charity*. Olomouc, 1941. Knihovna Charity.

(příchod cizinců, hlavně Němců, jsou zakládány nové osady, rozvíjí se obchod, vznikají trhovía místa a nová města).²²

Po roce 1300 nečekalo obyvatelé Evropy nic dobrého. Jestliže v předcházejících dvou stoletích se Evropa po všech stránkách rozmáhala, nyní přišla ekonomická krize a navíc demografická katastrofa způsobená morovými epidemiemi. Situaci zhoršovaly větší či menší válečné konflikty.

Krize však nakonec přispěla k zásadním změnám, které vedly k další fázi evropských dějin – novověku.²³

²² *Historie lidstva, průvodce dějinami našeho světa* [online], dejepis.pajka.info/0505-vrcholny-stredovek-cechy-za-poslednich-premyslovcu.php

²³ ²³ Ministerstvo zahraničních věcí. *Stručné dějiny Evropy. Velká encyklopedie EU*. 2000 [on-line], library.muni.cz/toCP1250.eng/EU/html/11.htm

2. Zdislava z Lemberka

2.1. Život Svaté Zdislavy

Svatá Zdislava z Lemberka²⁴ se narodila roku 1220 na Českomoravské vrchovině ve městě Křižanov u města Ždaru poblíž Valašského Meziříčí. Byla tedy rodem Moravanka. Její rodiče byli velmi zámožní, vzdělaní a zbožní. Zdislava měla mladší sourozence, tři sestry a bratra, Eufemii, Elišku, Libuši a Petra.

Zdislavin otec pan Přibyslav byl významnou osobností. Na Moravě zastával důležité úřady. V Brně byl purkrabím, tj. prvním úředníkem tehdejší hradní správy. K brněnskému hradu patřila rozlehlá část Moravy, hlavně oblasti na Českomoravské vrchovině. V roce 1238 byl také kastelánem na hradě Veverí, severozápadně od Brna. V Křižanově, Zdislavině rodišti si vybudoval hrad. Byl velice nakloněn klášterům a řádům a zvláště si oblíbil řád cisterciácký a významně jej podporoval. Měl v úmyslu postavit mnichům cisterciákům ve Žďáře kostel ke cti panny Marie, ale než mohl tento záměr uskutečnit, zemřel. Velmi lnul také k Brněnským minoritům, které štědře obdarovával. Byl pochován u nich v kostele sv. Janů, když v roce 1251 zemřel. Matka Zdislavy paní Sybila přišla do Čech jako dvorní dáma Kunhuty, dcery Filipa Švábského, nevěsty budoucího krále Václava I. Paní Sybila pocházela ze Středomoří, konkrétně ze Sicílie, která byla v té době jedno z kulturně nejvyspělejších území Západní Evropy. Byla velmi vzdělaná a zbožná. V Čechách se provdala třikrát. Pan Přibyslav si ji vzal coby vdovu po zemřelém velmoži Bohušovi. Poznal ji zřejmě na královském pražském hradě, kde hojně pobýval. Sňatek se konal kolem roku 1220 a

²⁴ Existuje několik kritických životopisů svaté Zdislavy: DOLISTOVÁ, Marie. *Paní Zdislava z Lemberka*: Pani Zdzisława z Lemberka = Knjeni Zdźisława z Lemberka = Frau Zdislawa aus Lemberg = Sinjorino Zdislava de Lemberk = Lady Zdislava from Lemberk. Praha: Řád, 2009. ISBN 978-80-86673-15-8. ŽÁK, František. Bl.[ahoslavená] Zdislava. Praha: Kotrba, 1910. Životy svatých. KALISTA, Zdeněk. *Blahoslavená Zdislava*. Olomouc: Dominikánská edice Krystal, 1941. Dominikánská edice Krystal.

paní Sybila se potom přestěhovala na Moravu. Stejně tak jako pan Přibyslav měla v oblibě kláštery. Spolu s královnou Kunhutou podporovaly dominikánský klášter rozjímavých seser v Brně, který byl založen roku 1239. Jejím oblíbeným klášterem byl také klášter Ždárský. Po smrti pana Přibyslava se potřetí provdala za žitavského kastelána pana Jindřicha, předka rodu Ronovců. Po třetím ovdovění se usadila ve Žďáře. Přidala se k ní její dcera Eufemie, rovněž vdova a společně s jednou služebnou žily po vzoru poustevnic v malých domcích vedle cisterciáckého kláštera. Paní Sybila zemřela roku 1262 a byla pohřbena ve Ždárském klášterním chrámu.

Zdislava vyrůstala ve zbožném prostředí. Její matka s podporou manžela zakládala a podporovala kláštery.

Za manžela si Zdislava vzala Havla z Lemberka, nejstaršího z děčínského roku Markvarticů, který posléze založil rod Lemberků. Markvartický rod sloužil od 12. Století Přemyslovcům a téměř svůj veškerý majetek získal za tuto službu.

Pan Havel byl významnou osobností na dvoře krále Václava I. Zastával funkci kladenského kastelána. Se Zdislavou se zasnoubil v Brně a vzal si ji nejspíše v roce 1237. Z tohoto manželství vzešly čtyři děti: Havel, Jaroslav, Markéta a Zdislav. Zdislava byla v době narození posledního dítěte již vážně nemocná (patrně tuberkulózou). Jelikož tušila, že její nemoc je nakažlivá, předala dítě do péče výhradní péče chůvy a kojné.²⁵

Jak už bylo uvedeno, Svatá Zdislava z Lemberka se narodila v roce 1220 jako nejstarší dcera Přibyslava a Sybily z Křižanova. Byla to především matka a její výchova, která Zdislavu zformovala do podoby ušlechtilé ženy, jakou až do své smrti byla.

Zdislava se vdala za Havla z Lemberka někdy kolem roku 1238. Bylo jí tedy méně než dvacet let. Sňatky velmi mladých dívek velmožských a panovnických rodů byly

²⁵ KALISTA, Zdeněk. *Blahoslavená Zdislava*. Olomouc: Dominikánská edice Krystal, 1941. Dominikánská edice Krystal.

tradicí. Někdy docházelo k zasnoubení již v dětském věku. Zdislava se s panem Havlem poznala v Brně, tam se spolu také zasnoubili a byli oddáni.

Brno bylo na konci 30. let 13. století významnou metropolí politického a kuriálního života pod vedením dominikána Alberta Behaima.²⁶ Prostředí Brna mělo na mladou ženu velký vliv, neboť zde neustále přicházela do styku s duchovními podněty. Na Zdislavu bezpochyby silně zapůsobila i osobnost Alberta Behaima. Zdislava však zajímala nejen o duchovní oblast, ale také o celé současné dění.

Manžel Zdislavy, Havel z Lemberka udržoval hojné styky s řádem cisterciáckým a to ještě před uzavřením sňatku se Zdislavou. Prostředí cisterciáckých klášterů a zde provozované křesťanské špitálnictví²⁷ ovlivnilo další směřování Zdislavy.

Většina cisterciáckých klášterů vznikla na nezdravé bažinaté půdě. Proto se při nich rovnou stavěly nemocnice, které sloužily v první řadě cisterciáckým bratřím, kteří onemocněli chorobami z tohoto prostředí. Tyto špitály však přijímaly i nemocné pocházející s míst mimo kláštera.²⁸

Zdislavu dále ovlivnila další významná osobnost českých dějin nejznámější Anežka Přemyslovna, známá též jako Svatá Anežka Česká. Anežka byla sestrou Václava I.²⁹ ač údajně oplývala krásou, odmítla řadu ženichů a uchýlila se do kláštera ženské řehole františkánské v Praze Na Františku. Anežka Přemyslovna v roce 1232 založila

²⁶ Albert Behaim – papežský legát, byl proti císaři Fridrichovi

²⁷ Cisterciáci – mnišský řád založený r. 1098 sv. Robertem z Molesme. Cisterciácký řád (latinsky Ordo Cisterciensis) vznikl reformou benediktýnského řádu. Roku 1098 odešel opat Robert a další mnichové z benediktýnského kláštera v Molesme a ve francouzském Citeaux založili nový klášter. Žili podle benediktýnské řehole. LAWRENCE, C. H. *Dějiny středověkého mnišství*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2001. ISBN 80-85959-88-7.

²⁸ BAHENSKÝ, František. *Velké dějiny země Koruny české*. Praha: Paseka, 2014. ISBN 978-80-7432-000-2.

²⁹ BAHENSKÝ, František. *Velké dějiny země Koruny české*. Praha: Paseka, 2014. ISBN 978-80-7432-000-2.

společně s Václavem I. velký špitál, jež byl později rozšířen na Špitální a rytířský řád křížovníků s červenou hvězdou.³⁰

Svatá Anežka Česká představovala pro Zdislavu velký vzor. Vedla s ní korespondenci a byla ji i navštívit, když byl její manžel Havel z Lemberka pozván na Pražský hrad.

Anežka prý promluvila ke Zdislavě: „*Vcházíte v nádherném rouše a s bohatým darem paní z Lemberka, odevzdáte jej správci špitálu, který nám už nenáleží, jen pečovatelky o ty nejbědnější vás dovedou do jeho prostor. Ale chcete-li přistoupit k těm nejubožejším a nejbědnějším, v duchu blahoslavenství, vejděte k nim prostě a bez okras, které Vás tíží, milá sestro. Světlo v nejčistší podobě patří jen těm, kdo se zřekli všeho zbytečného*“.³¹

Nejvíce však Zdislavinu činnost ovlivnil řád dominikánský.³² V Brně provozoval dva kláštery, mužský a ženský. Roku 1243 tyto mnichy pověřil Innocenc IV.³³ hlásáním kříže, jako pomoc řádu německých rytířů v Prusích.³⁴

Ačkoliv Zdislava žila jako většina příslušníků její třídy životem v hojnosti, měla pozitivní postoj k evangelické chudobě. Nemohla sice rozhodovat o majetku svého otce nebo manžela, ve prospěch chudých však využívala své osobní věci. Zejména šperky, kterými jí štědře obdarovával její manžel Havel z Lemberka.³⁵

Zdislava jako všechny šlechtické manželky té doby pečovala o svého muže, dohlížela na služebnictvo a na celkový chod života na Lemberku. Manželství s Havlem

³⁰ Křížovníci pod červenou hvězdou, církevní rytířský řád založený v českých zemích, doporučuji DACÍK, Tomáš. *Církevní řády a kongregace v České republice*. Brno: CERM, 1998. Historie (CERM). ISBN 80-7204-077-4.

³¹ KALISTA, Zdeněk. *Blahoslavená Zdislava*. Olomouc: Dominikánská edice Krystal, 1941. Dominikánská edice Krystal.

³² Dominikáni – po Františkánech druhý žebavý řád, založený r 1216 Sv. Dominikem

³³ Papež 1243 – 1254

³⁴ BUBEN, Milan. *Encyklopedie heraldiky*. Praha: Libri, 1994. ISBN 8090157947.

³⁵ KALISTA, Zdeněk. *Blahoslavená Zdislava*. Olomouc: Dominikánská edice Krystal, 1941. Dominikánská edice Krystal.

s Lemberka bylo údajně velmi dobré. Havel byl ke své ženě laskavý³⁶, a ačkoliv někdy měl dojem, že to se zbožností poněkud přehání, v její činnosti jí podporoval. Bez jeho pomoci by Zdislava jen těžko mohla realizovat své dobročinné dílo.

Z manželství Zdislavy s Havlem s Lemberka se narodily 4 děti – Havel, Jaroslav, Markéta a Zdislav. Nejstarší syn Havel byl po své matce. Byl slabý a neduživý. Pan Havel ho brával často s sebou do lesa na hony, aby z něj vychoval muže, jakým byl on sám. Syn ho doprovázel, aby otci vyhověl, ale většinou při takových výpravách tiše trpěl a těšil se na společnost matky.

Mladší syn Jaroslav byl opak prvorozeného. Byl to chlapec jako rtuť, rád si hrával s dřevěným mečem, byl statný a životaschopný, otec byl jeho vzor.

Dcera Markéta byla mírné povahy, matce byla nápomocna. Byla později poslána na vychování do kláštera v Doksanech.

Nejmladší Zdislav byl počat v době, kdy byla jeho matka velice slabá a nemocná. Narodil se jako nedochůdce a byla otázka, zda je možno jej přijmout za dědice Lemberského rodu. Takovéto děti chudým vždy umíraly. Pan Havel se dlouho bál na syna i pohlédnout. Zdislávek však na Lemberku přežil a díky péči kojné dorostl ve zdravého hošíka.

Jméno Havla mladšího i Jaroslava z Lemberka se objevilo v Kronice žďárské.³⁷ I o Zdislavovi je zde zmínka a to jako o purkrabím hradu Pražského. A o rok později (1284) patřil mezi skupinu českých velmožů, užívaje titulu „de Levenberch“ jako jeho bratři. Druhorozený syn Jaroslav z Lemberka pokračoval ve šlépějích svého otce a svého staršího bratra. Ví se o jeho účasti při mírových jednáních mezi Přemyslem Otakarem II a Štěpánem V. Uherským r. 1272. Nastoupil tedy na místo, stejně jako předtím jeho otec a starší bratr v družině královské. Po roce 1273 jeho jméno

³⁶ KALISTA, Zdeněk. *Blahoslavená Zdislava*. Olomouc: Dominikánská edice Krystal, 1941. Dominikánská edice Krystal.

³⁷ KOSINKA, Josef. *Kosinkova žďárská kronika: (město Žďár nad Sázavou v letech 1900-1945)*. [Žďár nad Sázavou: s.n.], 2007. ISBN 978-80-254-0692-2.

v listinách Přemysla Otakara II. Zmizelo a jeho osobnost ustoupila do pozadí, což mělo zřejmě příčinu v konfliktech mezi králem a českými velmoži³⁸

Manžel Zdislavy, Havel z Lemberku byl typickým rytířem 13. století. Někdy je líčen jako poněkud hrubiánský a drsný člověk, ale i on byl zanícený pro otázky náboženské. Přátelil se s olomouckým biskupem Brunem, od kterého taktéž dostal léno. Byl činný ve službách panovníka Václava I. a podporoval ho. Ačkoliv někdy měl dojem, že to ze zbožností poněkud přehání a proto jednou hodil Zdislavinu zíněnou košili do ohně. Ovšem bez jeho pomoci by Zdislava jen těžko mohla realizovat své dobročinné dílo. Přítomnost pana Havla na Lemberku byla nestálá, poslání střídalo poslání.

Spory mezi Václavem I. a jeho synem měly devastující vliv na obyvatelstvo českých zemí. Na Lemberk se stahovaly davy lidí, kteří přišli o své domovy během Václavova plenění. Osada za hradbami se rozrůstala o přistěhovalce bez přístřeší, často staré a nemocné. Všichni přišli využít Zdislavina soucitu. Zdislava obětavě pečovala o „své“ nemocné v podhradí.³⁹

Zdislava byla proslulá po celém kraji jako zázračná léčitelka. Svoje lékárnické umění čerpala zejména z receptáře Alberta Velikého.⁴⁰ Mnohému se naučila i od brněnských ranhojičů i v klášteře dominikánek. Používala také obklady z léčivé studánky pod hradem a mnoho nemocných postavila na nohy.⁴¹

Zdislava uzdravila také chromou lužickou kněžnu, která nemohla chodit díky neznámé chorobě. Na Lemberk jí pozval Zdislavin manžel Havel. Zdislava se jí ujala,

³⁸ KALISTA, Zdeněk. *Blahoslavená Zdislava*. Olomouc: Dominikánská edice Krystal, 1941. Dominikánská edice Krystal.

³⁹ KALISTA, Zdeněk. *Blahoslavená Zdislava*. Olomouc: Dominikánská edice Krystal, 1941. Dominikánská edice Krystal.

⁴⁰ Albert Veliký – významný učenec vrcholné scholastiky, zabýval se studiem filozofie, teologie a přírodních věd.

⁴¹ KALISTA, Zdeněk. *Blahoslavená Zdislava*. Olomouc: Dominikánská edice Krystal, 1941. Dominikánská edice Krystal.

ubytovala ji v jedné z nejlepších hradních komnat a koupelemi ze zázračné studánky a svými mastmi postavila kněžnu na nohy.⁴²

Dovršením jejího špitálního díla bylo vystavění kláštera v Jablonném v Podještědí, kterému bude věnována následující kapitola.

Zdislavu její léčitelské poslání velice vyčerpávalo. Těžce také snášela zimy na severu Čech, neboť vyrostla v teplejším podnebí Jižní Moravě a navíc trpěla zimomřivostí. Dusil ji kašel a byla velmi slabá. Svého chotě už nikam nedoprovázela a zůstávala na Lemberku mezi svými nemocnými, sama nemocná.

Na začátku roku 1252 přijela svou dceru navštívit její matka Sybila z Křižanova. Bylo zjevné, že stav Zdislavy je velmi vážný. Rodina povolala z Prahy královského lékaře, který však shledal případ za beznadějný. Vzhledem k tomu, že Zdislava údajně vykašlávala krev, má se za to, že se při péči o nemocné v podhradí nakazila tuberkulózou.

Zdislava umírá ještě téhož roku ve věku 32 let uprostřed své samaritánské služby, obklopena matkou, svými dětmi, přáteli a služebníky. Byla pohřbena v rouchu dominikánky v kryptě Jablonského kostela.

Z dochovaných kostí, zlomků a skeletu je patrné, že Zdislava byla vysoká 160cm, štíhlá a gracilní.

Rod Markvarticů se dál rozrůstal a proslavoval, nikdo z nich však nebyl tak šlechtný a obětavý jako Zdislava.

2.2. Zdislavino charitativní dílo

Jak již bylo uvedeno dříve, postoje Svaté Zdislavy z Lemberka významnou měrou ovlivňovali Dominikáni.

⁴² KALISTA, Zdeněk. *Blahoslavená Zdislava*. Olomouc: Dominikánská edice Krystal, 1941. Dominikánská edice Krystal.

Když roku 1248 započali Dominikáni stavbu nového kláštera v Brně, Zdislava také zatoužila vystavět podobný klášter v Jablonném v Podještědí, v blízkosti Lemberka.⁴³ A tak za významného přispění Zdislavy z Lemberka a jejího manžela vzniká v roce 1250 v Jablonném klášter s nemocnicí.

Zatímco dříve založené dominikánské kláštery byly velice chudé a bojovaly o své přežití, klášter v Jablonném vzkvétal a měl celkově mnohem příznivější podmínky pro svůj rozvoj. V roce 1252 se započalo se stavbou klášterních budov. I vybavení kláštera bylo bohatší než u zmíněných starších předchůdců.⁴⁴

Stavba kláštera byla dokončena pravděpodobně roku 1269. V tomto roce se zde totiž konala řádová kapitula česko-polské dominikánské provincie, což nasvědčuje, že touto dobou již musel být v takovém stavu, aby ve svých zdech mohl hostit zástupce kvetoucí řádové provincie.

V husitských válkách byl klášter těžce poškozen. V roce 1425 bylo město vypáleno a této pohromě neušel ani klášter. Části mnichů se podařilo i s několika cennostmi uprchnout.

V listopadu 1431 se ukryté cennosti navrátily do kláštera. Gotický kostel, vypálený Husity, byl v roce 1510 nahrazen prozatímním dřevěným kostelíkem.

V roce 1683 začíná rozsáhlá obnova přestavba kláštera. Dřívější stavby byly postupně demolovány a za přispění šlechtických majitelů okolních panství - Putzů na Mimoni a Berků na Lemberku; stavěny nové. V hrubé stavbě byl klášter dokončen v roce 1696 – stavební práce se tak protáhly na 13 let. Další práce v budově však pokračovaly až do roku 1700.

⁴³ KALISTA, Zdeněk. *Blahoslavená Zdislava*. Olomouc: Dominikánská edice Krystal, 1941. Dominikánská edice Krystal

⁴⁴ KALISTA, Zdeněk. *Blahoslavená Zdislava*. Olomouc: Dominikánská edice Krystal, 1941. Dominikánská edice Krystal

Koncem 16. století se stala Zdislava proslavenou po celé zemi a to především díky Bertholdu Pontanovi, svatovítskému kanovníkovi.⁴⁵ Roku 1696 byl proto upraven také Zdislavin hrob a opatřen železnou mřížkou. Hrobka se stala poutním místem.

V roce 1683 byla započata rozsáhlá obnova, ale musela být bohužel kvůli nedostatku prostředků několikrát přerušena. Dominikáni poté rozšířili svůj konvent.

V letech 1638 – 1696 dali klášter postupně přestavět. Vznikla potřeba blahořečit Zdislavu.

Klášter a kostel roku 1710 opět vyhořely, ale ve stavbě se pokračovalo a to především díky Františce Rozálii, provdané Kinské. V klášteře žilo roku 1773 celkem 11 kněží a dva laici.

Na základě dvorského dekretu císaře Josefa II. z 24. 8. 1786 byl klášter roku 1788 zrušen. Klášterní kostel sv. Vavřince byl změněn na farní. Po II. Světové válce, v roce 1945 byl klášter obnovený, ovšem jen do roku 1950, kdy byl klášter násilně uzavřen. Akce K⁴⁶ a správu nad ním převzalo diecézní kněžstvo litoměřické diecéze. Za totality vznikla v roce 1968 v Jablonném poloilegální dominikánská komunita v čele s Jindřichem Gajzerem. Po roce 1989 se mohli dominikáni do Jablonného vrátit nastálo.

Nyní žije v klášteře tříčlenná komunita, kterou tvoří tyto osobnosti: P. Augustin Prokop, představený řeholního domu, P. Pavel Mayer OP, P. Angelit Mička OP. Kromě péče o Jablonné se bratři starají o farnost Jitrava s pobočkami Zdislava a Rynaltice a farnost Žibřidice. Pod bazilikou minor jsou katakomby. Mají tři patra a sahají přibližně do hloubky 39 metrů. V současnosti je přístupné veřejnosti pouze první patro, neboť nejsou známy vchody do dalších dvou pater.⁴⁷

Další klášter, který vznikl ze Zdislavina popudu je dominikánský klášter v Tunově. Město Turnov také patřilo panu Havlovi, který tu vládl se svým bratrem panem Jaroslavem

⁴⁵ Berthald Panton – humanistický básník a prozaik, historik a církevní hodnostář

⁴⁶ Akce K – nezákonná násilná likvidace klášterů v komunistickém Československu

⁴⁷ https://cs.wikipedia.org/wiki/Klaster_Jablonne_v_Podjestedi

z Hruštic. Klášter založil pan Havel z Lemberka, ovšem v pozadí jistě stála Zdislava. Pozdější klášterní majetek čítal vesnice Vranové, Sněhova, Záblatí a Mnichovy Hory.

Ani tento se dodnes bohužel nezachoval. Když v roce 1421 Turnov dobyli Husité, byl vypálen a zničen. Díky dobovým svědectvím je známo, že to byla na žebravý řád stavba velice honosná. Byla zasvěcena Panně Marii, měla tři lodě a celkem 11 oltářů, zasvěcených sv. Valentinu, sv. Máří Magdaléně, sv. Kateřině, sv. Dorotě, sv. Alžbětě, sv. Barboře, sv. Kříži a Všem svatým. Obě dvě klášterní stavby, jak v Jablonném, tak v Turnově byly postaveny tak nákladně, díky štedrosti pana Havla a paní Zdislavy. Ta natolik sympatizovala s Dominikány, že se sama stala členkou ženské řehole tohoto řádu.⁴⁸

2. 3. Odkaz Svaté Zdislavy

Zdislava je dodnes velmi uctívána pro milosrdenství a mnohé dobré skutky, které ve svém životě vykonala.

Její smrt všichni oplakávali - poddaní, její chráněnci a také Dominikáni, se kterými byla celý život spjata. Byla důkazem lidské dobroty a pokory, toho, že i vysoká šlechtična může zasvětit život bližním a trpícím. Byla to velice vzácná žena, na kterou se nikdy nezapomene. Vzniklo mnoho jejích vyobrazení, na její počest bylo pojmenováno mnoho kostelů a kaplí, některé obce, různé domovy a charitní zařízení. Zde je jejich stručný výčet:

Kostely a kaple

Kostel sv. Zdislavy, Prostřední Bečva

Kostel sv. Zdislavy, Studnice (Hlinsko)

Kostel sv. Zdislavy Oldřichovice (Napajedla)

Kaple sv. Sedmipočovníků a sv. Zdislavy ve Víru

⁴⁸ KALISTA, Zdeněk. *Blahoslavená Zdislava*. Olomouc: Dominikánská edice Krystal, 1941. Dominikánská edice Krystal.

Kaple sv. Zdislavy v Kelníkách

Kostel sv. Zdislavy v Lavičkách (Velké Meziříčí)

Kaple sv. Zdislavy Praha, sv. Jiljí

Kaple sv. Zdislavy Lvová (Česká Lípa)

Kaple sv. Zdislava ve Štěnovickém Borku

Kaple sv. Zdislavy v Charitním domově (Litoměřice)

Kaplička ve Cvikově, okres Česká Lípa

Vyobrazení Sv. Zdislavy

Vitráž sv. Zdislavy v kostele sv. Cyrila a Metoděje v Olomouci

Socha v dominikánském kostele Panny Marie Růžencové v Plzni

Socha v Mariánském kostele v Turnově

Mozaika sv. Zdislavy v klášterním kostele Nanebevzetí Panny Marie ve Žďáře nad Sázavou

Sádrový reliéf sv. Zdislavy s manželem Havlem v kostele sv. Václava v Křižanově

Obraz v kostele v Hrušovanech u Brna

Zvon sv. Zdislava v kostele sv. Michala v Olomouci

Pamětní stříbrná mince k 750. výročí úmrtí sv. Zdislavy z Lemberka

Domovy, které nesou Zdislavino jméno

Domov důchodců sv. Zdislavy Červená Voda

Základní škola sv. Zdislavy Kopřivnice

Charitní dům sv. Zdislavy pro matky v tísní Ostrava

Domov sv. Zdislavy pro matky s dětmi v tísní Plzeň

Domov sv. Zdislavy v Předbořicích

Domov sv. Zdislavy pro studující Brno

Domov sv. Zdislavy pro matky s dětmi v tísní Aš

Domov klidného stáří sv. Zdislavy Pravětín

Komunita sv. Zdislavy pro pomoc drogově závislým Žibřidice

Domov sv. Zdislavy pro matky v tísní Karlovy Vary

Domov sv. Zdislavy v Předbořicích u Kovářova

Domov sv. Zdislavy pro matky s dětmi v tísní Havlovice u Domažlic

Domov sv. Zdislavy pro matky v tísní Zábřeh

Charitní domov Zdislava, Litoměřice

28. srpna 1907 byla Zdislava z Lemberka blahořečena papežem sv. Piem. 21. května 1995 byla papežem Janem Pavlem II. svatořečena v Olomouci a 21. října 2000 jí papež Jan Pavel II. ustanovil hlavní patronkou litoměřické diecéze. Od jara 2002 se stala patronkou celého Libereckého kraje. ⁴⁹

Zdislavin kult šířil především šlechtický rod Berků z Dubé, který na jejím hrobu nechal postavit barokní chrám. Prakticky nepřetržitě od její smrti navštěvují její hrobku tisíce poutníků z Čech, Německa a Polska.

Zdislava byla ve své době a je i dnes velmi obdivována a milovaná osobnost plná lásky a lidskosti a její památka zůstane navěky. I dnešní doba může čerpat z myšlenek a činů této významné ženy. Také je důkazem toho, jak může vysoké společenské postavení pomoci k humanitárním činům.

⁴⁹ www.cirkev.cz

3. Život a úděl křesťanské ženy ve středověku

3.1. Sexualita a manželství

Podle Bible byl středověký člověk předurčen k tomu, aby panoval nad veškerou přírodou. On sám se skládal ze dvou bytostí. Jedné ctnostné, vytvořené k obrazu Božímu a jedné hříšné, poznamenané vyhnáním z ráje a odsouzené k těžké práci a k plození dětí. Papež Řehoř Veliký mluvil o lidském těle jako o odporném šatu duše a prvotní hřích se stal synonymem hříchu sexuálního.⁵⁰

Lidské tělo, které mělo výsostné postavení v antickém Řecku, o své postavení ve středověku zcela přišlo.

Žena se svými pŕvaby byla považována za nástroj d'ábla. Sexualita byla určena výhradně k rozmnořování. Homosexualita byla nepřípustná, později se jí dostalo jisté tolerance a následně byla znovu zatracena.⁵¹

Zatímco v antice bylo lidské tělo obdivováno, ve středověku zaříválo úpadek. Nahotu církev odsuzovala⁵²

V křesťanství se okamžitě upustilo od atletických cvičení, tolik oblíbených v antice, jelikoř byli atleti při hrách nazí⁵³. Manželé spolu mohli uléhat nazí, jeřto manželství slouřilo pŕedevším k pokračování rodu – plození dětí.

⁵⁰ LE GOFF, Jacques a Nicolas TRUONG. *Tělo ve středověké kultuře*. Přelořil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyřehrad, 2006. Kulturní historie. ISBN 80-7021-826-6.

⁵¹ LE GOFF, Jacques a Nicolas TRUONG. *Tělo ve středověké kultuře*. Přelořil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyřehrad, 2006. Kulturní historie. ISBN 80-7021-826-6.

⁵² LE GOFF, Jacques a Nicolas TRUONG. *Tělo ve středověké kultuře*. Přelořil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyřehrad, 2006. Kulturní historie. ISBN 80-7021-826-6.

⁵³ LE GOFF, Jacques a Nicolas TRUONG. *Tělo ve středověké kultuře*. Přelořil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyřehrad, 2006. Kulturní historie. ISBN 80-7021-826-6.

Církevní otcové hojně podporovali kult askeze a tento se stal nadlouho středobodem křesťanské společnosti. Žití formou askeze bylo chápáno jako jediný možný návrat k Bohu a osvobození se od temných sil⁵⁴. Duše měla být osvobozena od diktátu těla a jeho potřeb.

Ve středověku měli muži veškerou volnost a svobodu, co se morálky týče, ženy však musely být cudné. Pohlavní styk znamenal pro ženu nejen ztrátu cti, ale také početná těhotenství a nebezpečné porody.⁵⁵

Je možné, že se Zdislavě narodilo více dětí než uváděné čtyři, ty ale nepřekročily dětský věk. Její nejmladší syn Zdislav se narodil předčasně a přežil jen díky mimořádné péči kojné a chůvy.⁵⁶ Manželství ve středověké společnosti bylo vystavěno na příbuzenských vztazích a mladí lidé se museli často podvolovat rozhodnutí starších a svolení rodičů.

Stejně tak tomu bylo i v případě Zdislavy a Havla z Lemberka. Havel byl velmi dominantní muž, typický rytíř své doby a drsný bojovník, pravý opak pokorné a mírné Zdislavy. Jejich manželství však bylo velmi harmonické. Svě ženě projevoval úctu a lásku a měl pro ni pochopení. Měl rád i své děti a věnoval se jim, pokud mu to jeho povinnosti dovolovaly.⁵⁷

Děti byly ve šlechtických rodinách velmi důležité a neplodné manželky mohly být zapuzeny.

⁵⁴ LE GOFF, Jacques a Jean-Claude SCHMITT. *Encyklopedie středověku*. Vyd. 3. Přeložil Lada BOSÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2014. ISBN 978-80-7429-130-2.

⁵⁵ LE GOFF, Jacques a Jean-Claude SCHMITT. *Encyklopedie středověku*. Vyd. 3. Přeložil Lada BOSÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2014. ISBN 978-80-7429-130-2.

⁵⁶ KALISTA, Zdeněk. *Blahoslavená Zdislava*. Olomouc: Dominikánská edice Krystal, 1941. Dominikánská edice Krystal.

⁵⁷ KALISTA, Zdeněk. *Blahoslavená Zdislava*. Olomouc: Dominikánská edice Krystal, 1941. Dominikánská edice Krystal.

Ve velkých zámožných rodinách byl konkubinát celkem běžný. Hlavně na dvorech a palácích se rozrůstala polygamie⁵⁸.

Nicméně oficiálně církev diktovala monogamní model manželství, které měla přetrhout až smrt.

V šlechtických rodinách, kde bylo nutno pečovat o zachování rodu a zajistit si četné potomstvo, nebyly tři nebo čtyři po sobě jdoucí manželství ničím neobvyklým. Ženy nejčastěji umíraly při porodech nebo v šestinedělí.

Pokud se týká nevěry, která vážně ohrožovala manželské soužití, ta byla považována za hřích pouze ze strany ženy. Až do 12. století byla trestána smrtí, posléze byl trest smrti nahrazen tělesnými tresty a pokutou.

Ženy v manželské lásce měly – stejně jako v jiných oblastech života, roli spíše podřadnou. Dokládá to citát G. Dubyho: „*Manžel je správcem těla své ženy, má na něj držební právo*“. U manželů byly časté velké věkové rozdíly. Zvláště v aristokratických kruzích se mladičké dívky vdávaly za zralé muže. Nezřídka byly nevěsty čtrnáctileté.⁵⁹

I Zdislava se vdávala jako mladá dívka. Bylo jí okolo patnácti let. Jejím původním přáním bylo vstoupit do sboru řeholních panen v některém z klášterů. Věřila však, že Bůh chce, aby vstoupila do manželství a stala se matkou.

Před nechtěným otěhotněním se ženy chránily pouze a lektvary. O menstruačním cyklu a plodných a neplodných dnech se mnoho nevědělo. Děti byly v bohatých rodinách znakem moci a v chudých představovaly jistotu na stáří.

Kontrolou plodnosti se zabývala jen jistá kultivovaná, majetnější menšina. Ostatní ženy vyhledávaly služby tzv. „andělíčkářek“ a podstupovaly drastické metody potratů, které byly velice nebezpečné a bolestivé.

⁵⁸ LE GOFF, Jacques a Jean-Claude SCHMITT. *Encyklopedie středověku*. Vyd. 3. Přeložil Lada BOSÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2014. ISBN 978-80-7429-130-2.

⁵⁹ ENNEN, Edith. *Ženy ve středověku*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2001. Každodenní život. ISBN 80-7203-369-7.

Zdislava pomáhala i šestinedělkám, které žily v bídě a bez prostředků a také jejich dětem.

S příchodem znovuorození smyslnosti ve 13. století se objevuje trend erotického oblékání, který zdůraznil přirozené půvaby ženy. Nahé tělo přestalo představovat jen ponížení a stud a hanbu, nýbrž radost a krásu.⁶⁰

3.2. Žena jako protějšek muže

Středověké společnosti byla idea rovnosti mužů a žen na hony vzdálená. Muži a ženy žili v odlišných světech.

Žena byla považována za slabší a podřadnější bytost se spoustou nedostatků, prakticky za nástroj d'ábla, před kterým se musí mít muž stále na pozoru. Žena má být vždy připravena muži sloužit a podrobit se jeho vůli. V křesťanské teologii se božství a „duch“ objevuje pouze v mužské formě, žena byla pouhým tělem bez ducha.⁶¹ Z dnešního pohledu se jednalo o tvrdý dobový antifeminismus.

Lidé, kteří jako první vykládali Písmo, byli přesvědčeni, že Eva byla stvořena z Adamova těla pouze proto, aby mu byla nápomocna v rozmnožování lidské rasy a i pořadí, dle jakého Adam a Eva vznikli, poukazovalo na ženinu jednoznačnou podřazenost a nutnou poslušnost.

Průlom v tomto myšlení přišel až o sedm nebo osm století později díky západoevropskému myšlení a s příchodem aristotelovské filozofie. Aristoteles předně

⁶⁰ LE GOFF, Jacques a Nicolas TRUONG. *Tělo ve středověké kultuře*. Překlad Věra Dvořáková. Praha: Vyšehrad, 2006. Kulturní historie. ISBN 80-7021-826-6.

⁶¹ LE GOFF, Jacques (ed.). *Středověký člověk a jeho svět*. Vyd. 2. Překlad Ondřej Bastl. Praha: Vyšehrad, 2003. ISBN 80-7021-682-4.

odmítal teorii sv. Augustina, která hovořila o tom, že tělo a duše mají dvě různé úrovně stvoření.⁶²

Tomáš Akvinský zastával názor, že Bůh stvořil duši a tělo v jediném okamžiku a ta dvě těla okamžitě pohlavně rozlišil. Tedy podle Akvinského jsou muž a žena stvořeni stejnou měrou k obrazu Božímu. Žena byla vnímána hlavně jako mužův pomocník při zachování lidského rodu – rozmnožování. Cílem její existence byla jediné tato funkce, ve které má ale pouze pomocný charakter. Nicméně Akvinský byl přesvědčen o nedokonalosti ženského těla a žena byla podle něj nedokonalý, neúplný muž. Podle Akvinského nezůstávala jen u tělesné nedokonalosti, žena byla i mnohem slabšího ducha než muž a jediné naprostým podřízením se mužovi mohlo u páru dojít k harmonickému soužití.

Ve výčtu všech ženiných nedostatků se vyžívali zejména příslušníci církve, kteří žili odloučení od žen a v odříkání. Zřejmě v připomínání všech negativních ženských vlastností posilňovalo víru ve správnost svého počínání.

Žena byla podle nich spojována povětšinou s nepříjemnými věcmi. Nejvíce negativna vůči ženám se ozývalo z klášterů.

Nedostatky a špatné vlastnosti žen by se daly shrnout do několika pojmů: tělo a jeho zdobení, ztráta panenství, přílišné mluvení, vyzývavost. Proto byla žena neschopná plně se pozdvihnout k pochopení Božství.

Pravá podstata ženy znamenalo absolutní a nedotknutelné panenství, proto pokud žena o panenství přišla, byla shledána odsouzeněhodnou.⁶³ Také ženy, které se snažily podtrhnout svůj půvab používáním různých barevných, rafinovaných oděvů, ozdob,

⁶² STÖRIG, Hans Joachim a Petr REZEK. *Malé dějiny filosofie*. Přeložil Miroslav PETŘÍČEK, přeložil Karel ŠPRUNK. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000. ISBN 80-7192-500-4.

⁶³ ENNEN, Edith. *Ženy ve středověku*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2001. Každodenní život. ISBN 80-7203-369-7.

líčidel a vonných mastí byly brány jako provokující, přestupující zákonů. Takové ženy byly ve středověku potrestány.

Ženy musely často čelit hrubému násilí. Panny i vdané ženy byly často kromě znásilnění také obětmi únosu. Žena byla degradována na nástroj mužského potěšení.

V každém ohledu bylo ve středověku postavení žen velmi nelehké a nejvíce uctívanou ženou byla určitě panna Maria, coby matka Krista. Její obliba v průběhu staletí stoupala, připisovala se jí moc konat zázraky a byla oblíbenější než světcí. Ostatní smrtelnice se musely ve středověku potýkat se svými hříchy. Neřesti a vášně se totiž připisovaly hlavně ženám.⁶⁴

Postava Zdislavy se středověkou představou ženy ostře kontrastuje. Žila životem ženy – matky, manželky a šlechtičky a světice zároveň. Všichni ji chovali v hluboké úctě a nesmírně si jí vážili. O tom, že je svatá, se říkalo už za jejího života.

3.3. Život na venkově

Venkov ve středověku představoval různé formy osídlení - osamocené dvory, osadami, i vesnické aglomerace s hustějším osídlením. Stejně různorodé byly i vesnické stavby - od vodních hradů s hospodářským předhradím, přes panské domy a velké selské dvory, menší dvorce až po chudé chalupy.

Ve středověku se venkovské obyvatelstvo členilo na pány, rytíře, služebníky, sedláky a chalupníky. I tady se žilo řemeslem, které přestalo být městskou záležitostí. Na venkově se rozvíjela zejména textilní odvětví, dále pak hornictví a mlynářství. Pokud se týká zemědělské výroby, pěstoval se hlavně len a chmel, který se dovážel do měst, chovaly se ovce a také zakládaly vinice (v krajích, ve kterých se vínu dařilo).

⁶⁴ LE GOFF, Jacques a Jean-Claude SCHMITT. *Encyklopedie středověku*. Vyd. 3. Překlad Lada Bosáková. Praha: Vyšehrad, 2014. ISBN 978-80-7429-130-2.

V souvislosti s rozvojem měst docházelo v určitých oblastech k vyliďňování venkova - obyvatelstva odcházelo do města za lepším životním. Města oslabena morovými ranami trpěla nedostatkem pracovních sil, což se odráželo ve výši nabízených mezd.

Venkovský jídelníček sestával většinou z chleba, ovesné kaše, zeleniny, syrovátky, polévky se sádlem nebo mléčné polévky a někdy i masa (vepřového, ryb apod.). Bohatost jídelníčku se samozřejmě odvíjela od společenského postavení .

Do lesa se chodilo kvůli včelám, za zvěří apod. Preferovaný byl černý vepř, který by se dal přirovnat k divočákovi. Drůbež před zvěřinou vedla prim. Velmi vyhledávanou pochoutkou byl kapoun, čili vykleštěný kohout.

Pohané si rádi připíjeli džbánkem piva, kdežto křesťané našli zálibu ve víně. Voda nebyla příliš v oblibě, neboť se lidé domnívali, že obsahuje množství choroboplodných zárodků.

Rytířské a rolnické domácnosti byly na zcela jiné úrovni. Venkovský hrad byl samozřejmě pohodlnější než selská chalupa. Zatímco románské paláce byly otevřené, bez výplní oken, které se musely v zimě zabednit, takže tam byla buď zima nebo tma, ve 13. století se stavěla teplá, dřevem obložená místnost, vlastně srub uvnitř hradu. Kamna se začala používat až ve 14. století. Dobytek se nakupoval na dobytčím trhu a z trhu pocházelo i koření nebo látky a obuv pro panstvo. Oblečení pro čeled' se většinou šilo po domácku, zpravidla v zimě, když práce nebylo tolik. Hradní paní se v manželově nepřítomnosti starala o chod domácnosti. Měla své služky, které vždy dostávaly nižší mzdu než mužský personál.

Oproti venkovské šlechtě selky zažívaly mnohem větší dřinu, přerušovanou jen svatbami, křtinami, pohřby nebo poutěmi. Na poutích šli muži a ženy s relikviemi, prapory a kříži krajem ve společné modlitbě a bohoslužbě. Často se muži opili a docházelo také k bitkám, takže musela i světská vrchnost zakročít a stejně tomu bylo při různých rodinných slavnostech apod.

Ženy někdy provozovaly hostince nebo obchodovaly s vínem. Rozhodně život středověké ženy na venkově znamenal především tvrdou práci. Ve venkovské společnosti se panímáma těšila značné úctě.⁶⁵

Mezi rodiči a dětmi panovaly pevné rodinné vztahy, zřejmě ne tolik co dnes, zřejmě vlivem mnoho kojeneckých úmrtí. Nicméně ženy nesly smrt malého potomka stejně těžce jako teď.⁶⁶

Ve společenských vztazích žen na venkově se částečně stíraly společenské rozdíly. Měly totiž podstatně menší prostor pro pěstění společenských styků než muži. Pokud se zámecká paní nechtěla cítit izolována, musela se stýkat s vesničankami. Děvečky byly prostřednicemi v komunikačním systému venkova. Místem pro „klepy“ byl kupříkladu mlýn, kam ženy přivážely zrno k semletí.

Zdislava jako šlechtična měla kolem sebe svou družinu, své poddané, ke kterým se chovala přátelsky, přesto občas na Lemberku trpěla samotou.⁶⁷

Venkovská žena měla ve středověku především na starosti péči o domácí zvířectvo - drůbež, krávy a kozy. Rovněž jí příslušela starost o zahradu, která se tenkrát hnojila zbytky z kuchyně a také popelem. Muži se věnovali polním pracím či péči o vinohrad.

Žena se musela také postarat o veškeré obyvatelstvo v domě - zajistit pro všechny jídlo, pečovat o děti i o staré. Tytéž role zastávala také paní z Lemberka, která ovšem - jak náleží k jejímu společenskému postavení; měla k dispozici početné služebnictvo.

Ke každodennímu stereotypu chudých venkovských žen patřilo nošení dříví z lesa a vody ze studny či pramene. Ve zbylém čase ženy spřádaly vlnu, konopí a len.

⁶⁵ ENNEN, Edith. *Ženy ve středověku*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2001. Každodenní život. ISBN 80-7203-369-7.

⁶⁶ ENNEN, Edith. *Ženy ve středověku*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2001. Každodenní život. ISBN 80-7203-369-7.

⁶⁷ KALISTA, Zdeněk. *Blahoslavená Zdislava*. Olomouc: Dominikánská edice Krystal, 1941. Dominikánská edice Krystal.

Venkovanky také chodily na trh nebo do města, aby něco utržily za své zboží, případně nakoupili⁶⁸

Na Lemberk chodili různí kupci a handlíři s nejrozmanitějším zbožím. Zdislava od nich kupovala kupříkladu látky a kožešiny, později handlířům prodávala část vlastních věcí ve prospěch nemocných ve špitále.

Matky ve středověku se obvykle musely se svými dětmi záhy rozloučit. Šlechtické děti byly zpravidla vychovávány daleko od svých rodičů. Chlapci byli posíláni k lennímu pánovi, kterému sloužili coby pážata a později panoši. Dívky byly zasňobovány prakticky již v kolébce a častokrát od útlého věku vyrůstaly v rodině, do které měly být přivdány.⁶⁹

Děti předurčené k řádovému životu opouštěly rodinu ve školním věku a odcházely do kláštera. Zdislavina dcera Markéta byla také v útlém dívčím věku poslána k doksanským jeptiškám na vychování, jak bylo ve šlechtických rodinách zvykem.⁷⁰ V chudých rodinách na venkově bylo zase zvykem posílat děti sloužit do zámožných domů ve městě.

3.4. Středověké ženy a odívání

V raném i vrcholném středověku ženy i muži oblékali pod vrchní oděv krátké lněné kalhoty, které uchycovali opaskem na boky. Ve vrcholném středověku se nosila také sukně jako spodní šat, jehož některé části nebyly zakryty šatem vrchním.

Ve 12. a 13. století byly v módě především dlouhé, úzké rukávy a zdobené lemování. Ve 13. století se nosil vrchní ženský šat bez rukávů a to ve dvou variantách, buďto

⁶⁸ Platí obecně nejen pro Lemberk

⁶⁹ ENNEN, Edith. *Ženy ve středověku*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2001. Každodenní život. ISBN 80-7203-369-7.

⁷⁰ KALISTA, Zdeněk. *Blahoslavená Zdislava*. Olomouc: Dominikánská edice Krystal, 1941. Dominikánská edice Krystal.

s těsnými průramky nebo s oválnými průramky, které sahaly až k bokům a odhalovaly tak rukávy, ale i část sešňorovaného živůtku sukně. Ve 14. století se nosily úzké šaty s hlubokým výstřihem a širokou a dlouhou sukni. Ženy měly vlastně spodní sukni (kterou někdy odkládaly) a vrchní suknicí.

Dámy ve 13. století oblékaly dlouhou suknicí s vlečkou, sukni a pláštěm. Ve 14. století byla vlivem módy suknice tak krátká, že překrývala sukni sotva ke kolenům. Vždy se tenkrát prostě nosila sukně s nějakým druhem svrchního šatu, tedy dva kusy oděvu na sobě.

Jako materiál na sukně se používaly vzácné látky, jak je damašek, atlas a taft, samet a satén. Zdobilo se kožešinovými a širokými sametovými obrubami, také různými výšivkami a štěpováním. Šlechtičny, mezi které Zdislava patřila, nosily hlavně hedvábí. Ženy nosily i kabátce, což byl jinak mužský oděv. Kabátec byl úzký, přepásaný vrchní šat. Mužský kabátec býval ozdobený prústřihy, sámkou a prýmky, ženské kabátce měly dlouhé rukávy připomínající křídla a byly zdobené kožešinou, která sahala až na zem. Na sklonku 15. století se z kabátce vyvinula šuba. Ty oblékaly ženy a také šubové suknice se sametovými, damaškovými a atlasovými ozdobami, všechno bylo obroubené hermelínem nebo lasicí.

Důležitou oděvní součástí byly také pláštěky bez rukávů a různé čapky. Bohaté ženy je měly zdobené perlami, sponami a obrubami. Pláště měl široký kolový střih a zapínal se na přezky. Střih byl stejný u mužského i ženského pláště, jen ten ženský se dal zapínat pouze zepředu. Někdy byl také pláště opatřen kapucí.

Zdislava také zpočátku nosila honosné šaty a bohaté pláště, které na Lemberk nosili různí handlíři. Její manžel jí často obdarovával šperky, které jí kupoval, zejména když pobýval v Praze. Zdislava však krásné šaty i ozdoby postupně odkládala, až je zcela vyměnila za prostý šat, neboť navštěvovat nemocné ve špitálu v honosném rouchu bylo nepatřičné a také nepohodlné.

Část šatů a šperků dala dceři Markétě jako věno a zbytek rozdala svým společnicím.⁷¹

Ve středověku vzkvétalo také kadeřnické umění. Kadeřníci používali k vytváření loken masti a vaječný bílek. V módě byly světlé vlasy, proto lidé neváhali vystavit své hlavy slunci a také mrazu. Rovněž se používaly vlasy falešné. Z účesů se nosily copy, volně nebo v sítkách, nebo vysoko vyčesané vlasy.

Bohaté ženy nosily ve vlasech perly a zlaté stužky. Ve vlasech se nosily také věnce, které byly nejdříve určené pouze pannám a panicům, později je však nosily také vdané paní. Vdané ženy používaly hlavně závoj a to do 14. století, kdy se do popředí dostal čepec, který měl předchůdce v šátku. Ženy, které si mohly přepych dovolit, byly často kárány radními i církevními představiteli za okázalost, která byla spojována s pýchou.

Co vadilo a provokovalo na ženských šatech nejvíce, byly pochopitelně výstřihy, které podněcovaly erotickou fantazii.⁷² Postupně bylo ženám zakazováno vysoko si šněrovat poprsí, malovat se a vplétat si cizí vlasy mezi své vlastní.⁷³

Zdislava odložila skvělé účesy stejně jako krásné šaty. Později již nosila jen prostý účes přikrytý čepcem.

3.5. Řádový život žen

Až do 12. století jeptišky rovnoprávně nes mnichy. Přítomnost žen v benediktýnských kláštorech byla mezi 6. a 12. stoletím samozřejmostí.

S příchodem žebravých řádů se postavení žen - řeholnic změnilo. Přední představitelé těchto řádů nedovolovali ženám účastnit se apoštolát ve městech.

⁷¹ KALISTA, Zdeněk. *Blahoslavená Zdislava*. Olomouc: Dominikánská edice Krystal, 1941. Dominikánská edice Krystal.

⁷² ENNEN, Edith. *Ženy ve středověku*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2001. Každodenní život. ISBN 80-7203-369-7.

⁷³ ENNEN, Edith. *Ženy ve středověku*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2001. Každodenní život. ISBN 80-7203-369-7.

V klášterním vzdělávání měly jeptišky stále důležitou úlohu. Nicméně do biskupských škol a univerzit byl ženám vstup zakázán.

Ve středověku se v ženském řeholním životě začaly objevovat různé nešvary, které se opakovaně pokoušela diecézní vrchnost vymýtit. Řádové sestry si např. místo předepsané kutny oblíbily módní ošacení, jako jsou hedvábné šaty a pláště podšité kožešinou. Vyhledávaly různé slavnosti, které pro ně měly větší kouzlo než bohoslužba. Žily pospolu neharmonicky, v neustálém hašteření a pomluvách, bez dostatečné úcty k abatyši.

Příslušnice řádů byly podezřívány z necudného a prostopášného života. Vrcholem všeho bylo, že sestry zakládaly vlastní domácnosti, dokonce zaměstnávaly vlastní služebné a kuchařky, které nabíraly z mladších řeholnic. Navíc svobodně cestovaly po celé zemi, účastnily se oslav masopustů a posvícení, stávaly se kmotrami a figurovaly v soudních řízeních.⁷⁴ Přes tyto nešvary členky řádů zpravidla dodržovaly slib čistoty.

Členky řádů většinou vykonávaly ruční práce a řemeslnou činnost v textilních odvětvích. Ženské kláštery nahlížely na tělesnou práci jako na cestu k sebepoznání.⁷⁵

Jak už bylo řečeno, Svatou Zdislavu silně ovlivnili dominikáni. Žila velmi skromně a asketicky. Za svůj velký vzor považovala Anežku Přemyslovnu, která nosila chudý šat a vedla prostý život, který vyměnila za královskou korunu.⁷⁶

Zdislava se stala dominikánskou terciářkou, příslušnicí třetího řádu dominikánů. Ti v jejím životě hráli důležitou úlohu a je možné, že prvním podnětem pro toto Zdislavino rozhodnutí bylo seznámení s blahoslaveným Česlavem, polským dominikánem, který byl žákem svatého Dominika.

⁷⁴ ENNEN, Edith. *Ženy ve středověku*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2001. Každodenní život. ISBN 80-7203-369-7.

⁷⁵ ENNEN, Edith. *Ženy ve středověku*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2001. Každodenní život. ISBN 80-7203-369-7.

⁷⁶ KALISTA, Zdeněk. *Blahoslavená Zdislava*. Olomouc: Dominikánská edice Krystal, 1941. Dominikánská edice Krystal.

Paní z Lemberka zůstala počestná a čistá, i když svůj krátký život prožila po boku muže.⁷⁷

3.6. Ženy ve středověkém lékařství

Ve středověké Evropě čítal průměrný věk třicet let. Lékařská péče byla na nízké úrovni. Lidé umírali v důsledku z dnešního pohledu z banálních příčin, dětská úmrtnost dosahovala hrozivých čísel. Ženy byly špatně živěné a těžce pracovaly, což mělo za následek potraty. Často umíraly při porodech.

Nicméně je přelom 12. a 13. přelomovým obdobím v dějinách medicíny. Lékařství a chirurgie se začíná vyučovat na nově vznikajícím typu škol – univerzitách.

Lékaři přejímali způsob léčby z Galéna. Existovala i chirurgie a dobří chirurgové se nacházeli v blízkostech králů nebo papežů a vyučovali na univerzitách.

Ve středověku došli lékaři k několika významným objevům a to zejména v chirurgii, jako například podvazování hemeroidů a zašívání bodných ran. Používání alkoholu v lékařství je také čistě středověký objev. Byly také položeny základy (i když v té době nepříliš účinné) anestezie a analgezie.

Do medicíny zasahovali také církevní hodnostáři, některé praktiky se dochovaly z ústních tradic a z kulturního dědictví.

Ve 13. století vznikají první nemocnice. Ve stejné době se v nemocničních archivech objevují záznamy o zde sloužících lékařích. Přesto nemocnice poskytovaly spíše pomoc duchovní.⁷⁸ V klášterních ošetrovnách a malých venkovských pečovali o nemocné mniši. Nacházelo se mezi nimi mnoho odborníků, kteří své znalosti získávali a rozšiřovali každodenní péčí o nemocné.

⁷⁷ KALISTA, Zdeněk. *Blahoslavená Zdislava*. Olomouc: Dominikánská edice Krystal, 1941. Dominikánská edice Krystal.

⁷⁸ LE GOFF, Jacques a Jean-Claude SCHMITT. *Encyklopedie středověku*. Vyd. 3. Překlad Lada Bosáková. Praha: Vyšehrad, 2014. ISBN 978-80-7429-130-2.

Při léčbě používali zejména přírodní prostředky ve formě nápojů, mastí, obkladů, náplastí, suspenzí, odvarů, koupelí, prášků nebo lektvarů. Byliny se část sbíraly o Svatojánské noci, jelikož se věřilo v jejich zesílený účinek.

Kromě více či méně účinných přírodních léků středověkém lékařství využívalo pochybné a ne příliš prospěšné prostředky, jako jsou zaklínadla, perly, polodrahokamy rozdrčené na jemný prášek, prášek z kostí koní, prach z mumíí atd.

Nejdůležitějším prostředkem v péči o nemocné a chudé byly špitály. Sloužily k mnoha účelům, kromě nemocných a chudých také a pocestné, sirotky apod. U některého ze špitálu převládal určitý účel.

Špitály zakládali biskupové, kteří však měli mnoho povinností a tak pověřovali péčí o svůj špitál některého z kanovníků. Špitály také zřizovaly kláštery a farnosti. Poté je začala budovat i města, později vznikala k zřizování špitálů i zvláštní bratrstva a pro své příslušníky si je zřizovaly různé cechy.

Mezi špitály byl velký rozdíl s ohledem na to, kdo je vystavěl a udržoval v provozu a v tom, jak byl špitál hospodářsky zabezpečen. Většinou to byly jen skromné budovy nebo obyčejný měšťanský domek, málokdy pak byl velkolepější s větším počtem chovanců.

Osud potřebných lidí, by bez špitální péče opravdu zlý – často leželi na ulicích ponechání svému osudu. Rozvoj špitálů byl důkazem dobročinnosti a humanitárního cítění obyvatelstva. Bohatí páni kupříkladu poskytovali pro stavbu špitálů kameny a dřevo ze svých lesů a řemeslníci zdarma práci.

Ženy byly vždy považované za odbornice na bylinkářství a přírodní léčitelství. Uplatňovaly se také v porodnictví jako porodní báby. Měly tak své nezastupitelné místo v středověké medicíně.

Zdislava se výborně se vyznala v bylinkách, vlastnila a studovala různé knihy a herbáře.⁷⁹ Sama byliny sbírala v podhradí, sušila je a připravovala z nich léčivé

⁷⁹ KALISTA, Zdeněk. *Blahoslavená Zdislava*. Olomouc: Dominikánská edice Krystal, 1941. Dominikánská edice Krystal.

lektvary. Zdislava zřejmě znala také srdeční masáž, neboť „třením“ vzkřísila několik zdánlivě mrtvých lidí. Mnoha lidem navrátila zrak, k čemu jí pomáhala čistá voda ze studánky, kterou používala na vymývání a obklady očí.

Zdislava využívala vodu nejen k výplachům a obkladům. Ordinovala jí také jako pitnou kúru nebo celotělové koupele v kádích.

Tradovalo se, že dokázala očistit i malomocné a vyléčit lidi po uštknutí jedovatým hadem.⁸⁰ Říkalo se o ní, že křísila lidi, kteří už v podstatě leželi na márách.

Kromě tělesné stránky dokázala lidem poskytnout i útěchu psychickou a duchovní. Zdislava léčila nejen svými znalostmi a uměním, ale také trpělivostí, obrovským odhodláním a především dobrotou srdce. To, že věnovala velké množství energie, času a lásky potřebným, dokazují písemné památky a malby pocházející ze 17. století, kdy byla sepsána legenda o této světici.⁸¹

⁸⁰ KALISTA, Zdeněk. *Blahoslavená Zdislava*. Olomouc: Dominikánská edice Krystal, 1941. Dominikánská edice Krystal.

⁸¹ KALISTA, Zdeněk. *Blahoslavená Zdislava*. Olomouc: Dominikánská edice Krystal, 1941. Dominikánská edice Krystal.

Závěr

Cílem mojí práce bylo představit Svatou Zdislavu jako unikátní a následování hodný příklad ženy, která přes nelehké postavení ženského pohlaví ve středověku dosáhla všeobecného uznání a respektu napříč stoletími.

Ve své práci jsem poukázala na kontrast historickému kontextu doby ve vztahu k životu Svaté Zdislavy. Nahlédla jsem do života středověkých žen, poodhalila překážky a strážně, se kterými se musely potýkat.

Svatá Zdislava přes všechna omezení své doby dokázala skloubit roli šlechtičny, matky, manželky a paní domu s nezištnou péčí o potřebné a to až za hranici sebeobětování. Příklad Svaté Zdislavy z Lemberka je důkazem, že soucit a milosrdenství má své místo v každé době, bez ohledu na který názorně ukazuje, sociální či kulturní podmínky.

Pokud mohla vysoce postavená dáma v středověku vyměnit život v luxusu za nezištnou pomoc chudákům, měli bychom být i my schopni obětovat trochu svého pohodlí pro jiné.

Seznam použité literatury

Prameny

BAHENSKÝ, František. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Praha: Paseka, 2014. ISBN 978-80-7432-000-2.

BAKALA, Jaroslav. *Synopse z dějin evropské středověké vzdělanosti: skriptum*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, Filozoficko-přírodovědecká fakulta, Ústav historie a muzeologie, 2005. ISBN 80-7248-347-1.

DOLISTOVÁ, Marie. *Paní Zdislava z Lemberka: Pani Zdzisława z Lemberka = Knjeni Zdzisława z Lemberka = Frau Zdislawa aus Lemberg = Sinjorino Zdislava de Lemberk = Lady Zdislava from Lemberk*. Praha: Řád, 2009. ISBN 978-80-86673-15-8.

ENNEN, Edith. *Ženy ve středověku*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2001. Každodenní život. ISBN 80-7203-369-7.

FÍŠER, Zdeněk Cyril. *Na přímluvu paní Zdislavy*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2001. ISBN 80-7266-091-8.

KALISTA, Zdeněk. *Blahoslavená Zdislava*. Olomouc: Dominikánská edice Krystal, 1941. Dominikánská edice Krystal.

KALISTA, Zdeněk. *Blahoslavená Zdislava*. Olomouc: Dominikánská edice Krystal, 1941. Dominikánská edice Krystal. LE GOFF, Jacques (ed.). *Středověký člověk a jeho svět*. Vyd. 2. Přeložil Ondřej BASTL. Praha: Vyšehrad, 2003. ISBN 80-7021-682-4.

LE GOFF, Jacques, a Nicolas TRUONG. *Tělo ve středověké kultuře*. Přeložila Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2006. Kulturní historie. ISBN 80-7021-826-6.

LE GOFF, Jacques a Jean-Claude SCHMITT. *Encyklopedie středověku*. Vyd. 3. Přeložil Lada BOSÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2014. ISBN 978-80-7429-130-2.

MUNDY, John Hine. *Evropa vrcholného středověku 1150-1300*. Přeložil Kateřina NOVOTNÁ. Praha: Vyšehrad, 2008. Dějiny Evropy (Vyšehrad). ISBN 978-80-7021-927-0.

VAŠEK, Bedřich. *Dějiny křesťanské Charity*. Olomouc, 1941. Knihovna Charity.

ŽÁK, František. *Bl.[ahoslavená] Zdislava*. Praha: Kotrba, 1910. Životy svatých.

Internetové zdroje

library.muni.cz/toCP1250.eng/EU/html/11.htm, *Stručné dějiny Evropy. Velká encyklopedie EU*. Ministerstvo zahraničních věcí.

cs.wikipedia.org/wiki/Wormsky_konkordat

wikipedia.org/wiki/Řehoř_IX.

dejepis.com, *Města ve vrcholném středověku*, Václav Němec a Hana Kubešová

phil.muni.cz

dejepis.pajka.info/0505-vrcholny-stredovek-cechy-za-poslednich-premyslovcu.php, *Historie lidstva, průvodce dějinami našeho světa*

cs.wikipedia.org/wiki/Klaster_Jablonne_v_Podjestedi

cirkev.cz

Resumé

Práce shrnuje poznatky, které máme o životě Sv. Zdislavy, o její rodině, životě a poslání, kterému se cele oddala. Dále se práce věnuje dějinnému pozadí její doby a přibližuje život ve středověku vůbec. Poslední část je věnována ženám ze všech sociálních vrstev a jejich běžnému životu i útrapám, které jej provázely.

Summary

The study work summarizes the knowledge we have about life of St. Zdislava, about her family life, and mission, to which she was fully devoted. Further, study work describes historical background of her time and introducing life in the Middle Ages in general. The last part presents women of all social classes and their everyday life as well as hardships they have faced.